

Lars Gulbrandsen, NOVA og SPS, HiO

Barnehagepersonalets utdanning og kompetanse

Innledning

I Stortingsmelding nr. 27 (1999-2000), Barnehage til beste for barn og foreldre, ble det varslet en treårig kvalitetssatsing i barnehagene. Ett av hovedmålene for kvalitetssatsingen handlet om barnehagens personale. Som ledd i sin kompetanseutvikling skulle de ansatte gis mulighet til å skaffe seg den nødvendige kunnskap og kompetanse for å møte nye utfordringer og sikre kvaliteten i barnehagene. Det dreide seg videre om å rekruttere personale med den foreskrevne pedagogiske kompetanse. En viktig side ved kvalitetssatsingen var videre å oppnå større stabilitet blant barnehagenes ansatte. Det ble også formulert mål om en jevnere kjønnsbalanse blant de ansatte. Barnehagesektoren er en stor kvinnearbeidsplass, og regjeringen ønsket et økt innslag av menn i barnehagene. Målet som ble satt, var at minst 20 prosent av personalet skulle være menn (ibid: 63).

Kvalitetssatsingen skulle vare ut 2003, men på dette tidspunktet var det bare et mindretall av barnehagene som, ifølge styrernes oppfatning, hadde nådd målene som var satt (Gulbrandsen og Sundnes, 2004). Siden den gang har barnehagesektoren gjennomgått store endringer. Det er blitt vedtatt ny barnehagelov og utarbeidet ny rammeplan. Barnehagene er flyttet fra Barne- og familiedepartementet til Kunnskapsdepartementet. Samtidig har sektoren ekspandert mer enn noen gang.

Siden utgangen av 2003 har mer enn 57 000 flere barn fått plass, særlig gjelder dette barn mellom ett og tre år. Antall ansatte har i samme periode økt med nesten 23 000.

Barnehagesektorens vekst har ikke gjort kvalitetsmålene fra årtusenskiftet mindre aktuelle. I dette kapitlet skal vi følge noen av disse målene videre, fram til høsten 2007 som er det siste tidspunkt da både registerdata om de enkelte ansatte og KOSTRA-data om de enkelte barnehager foreligger. Vi starter, i neste underkapittel, med målet om å rekruttere ansatte med den foreskrevne pedagogiske kompetanse. Vi vil vie mest oppmerksomhet nettopp til førskolelærerne. I Norge har det alltid vært et problem å få mange nok av førskolelærerne til å bli i barnehagene, dette til tross for at kravene til «pedagogtethet» har vært mindre strenge enn for eksempel i våre nordiske naboland. En arbeidsgruppe som utredet spørsmålet om barnehagekvalitet i 2004 og 2005, foreslo en femårig opptrappingsplan der målet var at 50 prosent av de ansatte skulle ha førskolelærerutdanning (Barne- og familiedepartementet, 2005: 81), og Kunnskapsdepartementet har senere utarbeidet en strategiplan for rekruttering av flere førskolelærere (Kunnskapsdepartementet, 2007). Den sterke ekspansjonen innenfor barnehagesektoren har, i alle fall på kort sikt, gjort slike mål utopiske. Andelen

med førskolelærerutdanning har ikke økt utover den tredjedel som i årtier har kjenetegnet barnehagene. Ekspansjonen har medført at antall dispensasjoner fra utdanningskravet har økt fra år til år. Mens det ved utgangen av 2007 var 2 496 styreere og pedagogiske ledere med dispensasjon fra utdanningskravet, var tallet ved utgangen av 2008 økt til 3 484. Høsten 2008 fantes det for eksempel minst én pedagogisk leder med dispensasjon fra utdanningskravet i nesten hver tredje barnehage (Winsvold og Gulbrandsen, 2009). Situasjonen er sannsynligvis enda noe verre enn KOSTRA-tallene viser. Per utgangen av 2007 hadde, ifølge KOSTRA-tallene, 31,7 prosent av de barnehageansatte førskolelærerutdanning. Ifølge registerdata over sysselsetting og utdanning var imidlertid førskolelærerandelen ikke høyere enn 27,1 prosent (Gulbrandsen, 2009: 64). Det store avviket mellom antallet med førskolelærerutdanning som rapporteres i barnehagenes årsmeldinger, og antallet barnehageansatte med slik utdanning i henhold til Statistisk sentralbyrås sysselsettings- og utdanningsregistre kan mest sannsynlig bare forklares som følge av en viss overrapportering av de ansattes utdanningsnivå fra barnehagenes side (Gulbrandsen 2008). Siden det er utdannet nok førskolelærere, ikke bare til å fylle dagens dispensasjoner, men også kvalitetsutvalgets forslag om en pedagogandel på 50 prosent, er det på sin plass å gi en historisk oversikt over førskolelærernes deltakelse i og tilbaketrekking fra yrkeslivet, av deres yrkesvalg og yrkeskarriere i og utenfor barnehagen, en gjennomgang som vil belyse hvorfor det alltid har vært et problem å få nok førskolelærere i norske barnehager.

For å belyse målet om større stabilitet blant de ansatte vil vi i det tredje underkapitlet kontrastere data fra Lisa Holts (Holt 1972) retrospektive undersøkelse fra 1970 med

de sist tilgjengelige registerdata fra Statistisk sentralbyrå. Vi vil spesielt ta for oss de første årene mellom avslutning av utdannelsen og overgang til yrkeslivet. Vi vil også vise hvordan førskolelærerne fordeler seg mellom å jobbe i barnehagen, i grunnskolen eller i andre yrker. Som vi skal se, har barnehagene i de seneste årene fått benytte seg av en stadig større del av dem som har utdannet seg til førskolelærere.

I det fjerde underkapitlet vil vi belyse målet om å gi de ansatte mulighet til å skaffe seg den nødvendige kunnskap og kompetanse. For førskolelærernes del vil dette bli belyst gjennom deres bruk av tilleggs- og videreutdanning, hva slags tilleggsutdanning det dreier seg om, og hvilke konsekvenser slik tilleggsutdanning har hatt for deres videre yrkeskarriere. Vi kan ikke besvare spørsmålet om slik tilleggsutdanning gir økt kompetanse og bedre personale i barnehagene, men vi kan i det minste undersøke om tilleggsutdanning øker eller reduserer sannsynligheten for at førskolelærere skal bli i barnehagen.

Vi vil avslutte gjennomgangen av førskolelærerne ved å spørre om hvem som over tid har valgt å utdanne seg til førskolelærer. I alle fall for dem som er født etter 1946, har vi rimelig sikre data om foreldres sosiale bakgrunn, målt ved hjelp av deres utdanningsnivå. Kan vi over tid spore noen endringer med hensyn til hvem som har valgt denne utdanningen?

Som tidligere nevnt er førskolelærere i mindretall blant de ansatte i barnehagene. I de tre siste underkapitlene behandler vi samtlige ansatte. Først redegjør vi for de ulike stillingstyper i barnehagene og de utdanningskrav som stilles til noen av disse stillingene. Deretter tar vi for oss målet om å rekruttere flere menn til barnehagene. I den perioden som har gått siden målet ble proklamert, har det blitt flere barnehager

der det finnes menn, i det minste én mann, mens veksten av den maskuline andel i barnehagesektoren som helhet har vært beskjeden. I det siste underkapitlet vil vi sammenlikne førskolelærerne og de andre ansatte med hensyn til sosial bakgrunn, utdanning og alder. Vi vender i den forbindelse tilbake til målet om økt stabilitet, og spør om det er førskolelærerne eller de øvrige ansatte som utgjør barnehagens mest stabile arbeidskraft.

Det har aldri vært nok førskolelærere

Mangelen på utdannet personell har gjennom årtier kjennetegnet norske barnehager. Mangelen har først og fremst vært forårsaket av et stort frafall fra yrket. Fram til godt ut på 1970-tallet var dette frafallet så stort at man måtte utdanne to førskolelærere for å få én yrkesaktiv førskolelærer (Pedersen og Pettersen 1981). Siden dette er en relativt ny yrkesgruppe, har naturlig avgang grunnet høy alder aldri vært noe problem, selv ikke i dag. Frafallet må forstås i lys av hvilke alternativ personer med førskolelærerutdanning har valgt framfor å jobbe i barnehage. Disse valgene har endret seg.

På 1950-tallet ble det i gjennomsnitt uteksaminert 70 førskolelærere per år. Siden det på dette tidspunkt var vanlig at kvinner forlot yrkeslivet når de giftet seg, ble frafallet nødvendigvis stort fra en nyuteksaminert yrkesgruppe som nesten utelukkende bestod av ugifte kvinner med gjennomsnittsalder på 23 år. Utskiftingen av førskolelærerne ble derfor høy. På midten av 1960-tallet var i gjennomsnitt én av tre førskolelærere nyansatt på det tidspunkt det nye barnehageåret startet opp (Gulbrandsen 2005a). Førskolelærerne var også svært unge, med lite yrkeserfaring. Halvparten var under 30 år. I 1971 hadde nær 40 prosent tatt sin eksamen i 1969 eller senere (Statistisk sentralbyrå 1967,

1973 og Gulbrandsen 2005b). Det ble på 1970-tallet gjennomført flere store, representative spørreundersøkelser av førskolelærere. Den første av disse viste at i 1970 jobbet 38 prosent av førskolelærere som var blitt uteksaminert i årene 1953 til 1967, i barnehage, mens 47 prosent var husmødre. 11 prosent var klassifisert som å tilhøre andre pedagogyrker som lærer ved barnehagelærerskole, spesialpedagog, inspektør og pleierske. Bare 4 prosent var aktive i et annet yrke enn de nevnte. Allerede blant dem som hadde utdannet seg bare tre til fem år tidligere, hadde 42 prosent forlatt yrkeslivet og blitt husmødre. Undersøkelsen konkluderte med at hjemmene var den store avtaker av førskolelærere, og at husmorrollen nærmest var komplementær til førskolelæreryrket. Uansett eksamensår var det mellom 70 og 77 prosent som hadde fått jobb som førskolelærer i eksamensåret, og dette nivået holdt seg i det påfølgende året. Deretter startet en flukt fra yrket, primært til en husmortilværelse, som pågikk i de 10 første årene etter avlagt eksamen. Yrkesdeltakelsen stabiliserte seg deretter på dette nivået (Holt 1972). Det skjedde en relativt liten retur til yrket etter at omsorg for egne barn var over.

Med så stort frafall ble det få erfarne førskolelærere. Det store frafallet gjorde for eksempel veien til en styrerstilling kort. En ny undersøkelse, gjennomført i 1972, viste at 23 prosent av styrerne hadde avlagt eksamen mindre enn fem år tidligere, 46 prosent hadde tatt eksamen inntil 10 år tidligere, og bare 15 prosent hadde fullført utdanningen mer enn 20 år før (Nafstad 1976: 86). Nesten ingen hadde planer om å arbeide i barnehage fram til pensjonsalder (ibid: 95). Da hadde vel og merke allerede halvparten av de som var utdannet som førskolelærerne, forlatt barnehagene.

Den neste undersøkelsen fant sted på slutten av 1970-tallet (Pedersen og Pettersen

1981 og 1983). I 1978 var 53 prosent av dem som så langt hadde tatt førskolelærerutdanning, yrkesaktive i en barnehage. Førskolelærere skilte seg klart fra kvinnelige grunnskolelærere. Av kvinnelige grunnskolelærere utdannet i 1965 var 74 prosent yrkesaktive åtte og et halvt år etter eksamen, mens tilsvarende tall for førskolelærere var 45 prosent (Pedersen og Pettersen 1981:4). Fortsatt var førskolelærerne like unge og uerfarne som før. I 1978 var 69 prosent av førskolelærerne 30 år eller yngre, mens halvparten hadde vært i yrket i to år eller kortere.

Fra midten av 1980-tallet ble også førskolelærere tatt med i de årvisse undersøkelser som NAVFs utredningsinstitutt gjennomførte blant nyuteksaminerte kandidater. Man registrerte i disse undersøkelsene yrkesaktivitet et halvt år etter eksamen. Den første undersøkelsen, fra 1985, viste at etter et halvt år var 78 prosent av førskolelærerne i arbeid, 8 prosent utdannet seg videre, mens 13 prosent ikke var yrkesaktive. 67 prosent av de yrkesaktive førskolelærerne jobbet heltid (NAVFs utredningsinstitutt 1987). Av 1987-kullet var 72 prosent yrkesaktive et halvt år etter eksamen. Drøyt 10 prosent utdannet seg videre (NAVFs utredningsinstitutt 1989).

Hver av kandidatundersøkelsene beskrev ett enkeltstående studentkull, på ett tidspunkt. På slutten av 1980-tallet gjennomførte NAVFs utredningsinstitutt en ny type undersøkelse av longitudinell karakter, men fortsatt begrenset til bare ett studentkull. Kullet besto av dem som tok førskolelærereksamen i 1978, og deres yrkesløp ble fulgt fram til 1988. I 1978 jobbet 77 prosent av de kvinnelige førskolelærerne i barnehage (Hoel og Torgersen 1991:9). Etter ti år var kullet yrkesaktivitet fortsatt så høy som 65 prosent. På 1980-tallet forble yngre førskolelærere yrkesaktive i langt større grad enn på 1960- og

1970-tallet. Etter drøyt ti år var det kun 10 prosent som var hjemmearbeidende (Enoksen og Støren 1990: 21). De reduserte riktignok fortsatt sin yrkesaktivitet, ikke lenger ved å bli yrkespassive husmødre, men ved å fortsette i yrkeslivet på deltid. I 1978-kullet hadde i starten 85 prosent av de yrkesaktive kvinnelige førskolelærerne heltidsarbeid. Deltidsandelen for dette årskullet av førskolelærere, uansatt kjønn, steg helt jevnt fra drøyt 16 prosent i 1979 til 40 prosent i 1988 (ibid: 29). Etter ti år hadde halvparten av førskolelærerne i 1978-kullet tatt videreutdanning (ibid: 118). Andelen som jobbet som førskolelærer, gikk ned fra 88 til 72 prosent, mens andelen som jobbet i et annet pedagogisk yrke, økte i løpet av de drøyt ti årene fra 6 til 17 prosent (ibid: 65).

Førskolelærere ble tatt med i to av de senere kandidatundersøkelsene, i 1991 og i 1999. I 1991-kullet var yrkesfrekvensen et halvt år etter eksamen 93 prosent, mens prosentandelen som videreutdannet seg, var redusert til 7 prosent, hvorav 4,5 prosent kombinerte studier med inntektsgivende arbeid. (NAVFs utredningsinstitutt 1993). I 1999-kullet var 90 prosent sysselsatt et halvt år etter eksamen. Blant de nye førskolelærerne ble andelen som jobbet i barnehage, redusert fra 93 prosent i 1991 til 72 prosent i 1999, mens andelen som jobbet i skolen, økte fra 2 til 13 prosent. Reform 97 hadde da i mellomtida åpnet for førskolelærere i klassetrinnene 2-4 i skolen. Bare 7 prosent av de nyutdannede oppgav i 1999 at de jobbet utenfor barnehage eller skole. Andelen under videreutdanning hadde økt til hele 25 prosent. Fortsatt var kombinasjonen av inntektsgivende arbeid og videreutdanning det vanligste blant disse; totalt 18 prosent rapporterte denne kombinasjonen (Arnesen 2002:41). Heltidsandelen hadde gått ned fra 86 til 65 prosent, men mye av denne nedgangen kunne tilskrives øknin-

gen i andelen som kombinerte arbeid med videreutdanning. I 1999 ble det også gjennomført en longitudinell undersøkelse av kandidater fra 1994/95 (ibid). Selv såpass lang tid etter eksamen var førskolelærernes yrkesaktivitet 96 prosent. Dessuten hadde 88 prosent full stilling.

Disse undersøkelsene gir oss først og fremst kunnskap om førskolelærere ved starten av deres yrkeskarriere. Tidlig frafall fra yrket er tydeligvis ikke lenger noe problem. Men i prosessen fra et stort og tidlig frafall og fram til dagens langt mer stabile situasjon har det vært et stort frafall underveis. Hvor befinner alle med førskolelærerutdanning seg med hensyn til arbeid i barnehager, sysselsetting i andre yrker og næringer samt yrkespassivitet? Mens tidligere undersøkelser stort sett har gitt oss enten tverrsnittsbilder fra ulike tidspunkt tidlig i yrkeskarrieren, eller dynamiske beskrivelser av forløp hos noen få utvalgte årskull av førskolelærere, vil vi i fortsettelsen ved hjelp av data fra Statistisk sentralbyrås dataregistre over befolkningens utdanning og sysselsetting studere de seneste års yrkesforløp, men også ulike utdanningsforløp etter avsluttet førskolelærerutdanning.

Førskolelærere – fra utdanning til barnehage

I 1970 gjennomførte som nevnt Lisa Holt en retrospektiv undersøkelse av førskolelæreres yrkesforløp fra de avla eksamen og fram til 1970. I tabell 1 har vi, med utgangspunkt i Holts resultater og hennes kategorisering fra 1970 av tida som var gått etter avlagt eksamen, skapt et tilsvarende bilde av situasjonen i 2007, 37 år senere, ved hjelp av registerdata.

Tabell 1 viser at på 1960-tallet falt yrkesaktiviteten betydelig kort tid etter avlagt eksamen. Mellom seks og ti år etter eksamen jobbet en tredjedel fortsatt som førskolelærere, og over halvparten var uten inntektsgivende arbeid som husmødre. Tilbakekomsten til yrket var også meget beskjeden blant dem som var blitt uteksaminert på 1950-tallet. Det var heller ikke noen særlig «lekkasje» til andre yrker. I 2007 er det, uansett utdanningstidspunkt, en klart høyere andel som jobber i barnehage enn 37 år tidligere. Samtidig har det i 14 av de foregående årene, i perioden 1990-2004, vært et større frafall av førskolelærere fra barnehagene til andre yrker enn i tilsvarende tidsrom før 1970, i perioden 1953-1967. Til sammenlik-

Tabell 1. Førskolelæreres yrkesaktivitet, etter hvor lang tid som har gått siden de avla eksamen. 1970 og 2007. Prosent og antall

1970	3-5 år	6-10 år	11-14 år	15-17 år	
Førskolelærer	49	31	38	37	
Annet yrke	9	15	17	22	
Husmor	42	54	45	41	
Antall	126	183	128	105	
2007	3-5 år	6-10 år	11-14 år	15-17 år	Mer enn 17 år ¹
Jobber i barnehage	75,0	62,0	50,9	49,4	32,0
Annet yrke	18,6	30,6	40,5	42,1	57,8
Ikke yrkesaktiv	6,4	7,4	8,7	8,5	10,2
Antall	4 022	10 923	5 248	2 363	12 948

¹ Fordelingen er beregnet på grunnlag av førskolelærere som i 2007 var under 68 år.

Kilde: 1970 - Lisa Holt (1972), 2007, Registerdata, Statistisk sentralbyrå.

ning har vi også tatt med dem som i 2007 hadde utdannet seg for tidlig til å kunne sammenliknes med dem som deltok i undersøkelsen fra 1970. Av dem som i 2007 fortsatt var under pensjonsalder, og som hadde tatt eksamen som førskolelærer før 1990, jobbet godt over halvparten andre steder enn i barnehage, mens en knapp tredjedel fortsatt jobbet i barnehage.

Over tid har altså stadig flere førskolelærere forlatt barnehagene. 15 år etter eksamen jobber mindre enn halvparten i barnehage, og etter nærmere 20 år har mer enn halvparten sitt arbeid utenfor barnehage. Men det er endringer på gang som viser klare tegn på at denne utviklingen ikke vil fortsette. Nye førskolelærere søker i økende grad til barnehagene. Tabell 2 viser andel av førskolelærere som er ansatt i barnehage to år etter at de avla eksamen. Fra 2000 til 2007 har barnehagene kunnet dra nytte av en stadig økende andel av dem som fullførte studiet to år før. Tabellens andre rad viser hvor stor andel i de ulike utdanningskullene som fortsatt, i 2007, jobber i barnehage. I alle kull er det flere som jobber i barnehage i 2007 enn to år etter eksamen.

Sammenlikner vi dagens nye førskolelærere med dem som ble utdannet tidlig på 1970-tallet, viser tabell 3 en slående kontrast. De nye førskolelærerne har blitt stadig eldre. Dette kan langt fra forklares med at førskolelærerutdannelse på 1980-tallet ble treårig, men avspeiler nok

i noen grad videreutdanning av personer som allerede jobber i barnehage.

Det har tidligere særlig vært skolen som har tatt imot et stort antall av førskolelærerne. Særlig etter Reform 97 fikk skolen et stort tilslag av førskolelærere. I 2000 jobbet hver fjerde førskolelærer i yrkesaktiv alder med grunnskoleundervisning, og dette var flere enn antall førskolelærere i alle andre yrker bortsett fra grunnskole og barne-

Tabell 3. **Fordeling av nye førskolelæreres alder ved avsluttet utdanning etter eksamensår. Prosent**

	1971-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2005	2006-2007
Under 25 år	71,4	50,9	37,8	37,4	33,7
25-29 år	22,2	38,4	39,2	35,2	34,2
30-34 år	3,3	6,1	9,3	11,6	12,2
35-39 år	1,1	2,5	6,4	6,9	9,5
40 år eller mer	1,9	2,1	7,1	8,9	11,5
Antall	5 213	7 762	14 227	9 855	2 597

Kilde: Kilde: Registerdata Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **Førskolelærere i yrkesaktiv alder (under 68 år på hvert tidspunkt), fordelt etter arbeidssted 2000-2007. Prosent og absolutte tall**

	2000	2003	2005	2007
I barnehage	44,1	47,5	50,4	52,7
I grunnskole	25,6	21,8	19,4	17,6
I andre yrker	22,6	21	21,1	21,3
Ikke yrkesaktive	7,7	9,8	9	8,3
Antall	27 363	34 467	37 012	39 340

Kilde: Registerdata Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. **Andel førskolelærere som jobbet i barnehage to år etter eksamen, og andelen førskolelærere som jobbet i barnehage høsten 2007, etter eksamensår (1998-2005). Prosent og antall**

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Etter to år	55,9	59,6	60,6	66,7	70,0	72,6	76,4	77,0
I 2007	58,5	60,1	66,7	69,7	72,3	76,2	76,7	77,0
Antall	2 011	2 346	2 467	2 059	1 464	1 271	1 287	1 277

Kilde: Registerdata Statistisk sentralbyrå.

hage. Som vist i tabell 4 jobbet i 2005 for første gang mer enn halvparten av dem som hadde tatt førskolelærerutdanning i barnehagen, og i 2007 var andelen økt med ytterligere drøyt 2 prosentpoeng. Det er relativt sett grunnskolen som har svekket sin posisjon, mens andre sektorer enn barnehage og grunnskole i langt større grad har holdt stillingen. Denne endringen kan uttrykkes enda klarere med absolutte tall. Fra 2000 til 2007 ble det 80 færre førskolelærere som jobbet i grunnskolen, mens det i samme tidsrom ble 8 650 flere førskolelærere som jobbet i barnehage.

Førskolelærere og videreutdanning

Kandidatundersøkelsen fra 1999 (NIFU 2000) viste en sterk økning av andelen nye førskolelærere som utdannet seg videre. Arnesen (2002) påpekte at få av disse videreutdannet seg innenfor områder med liten relevans for førskolelæreryrket. Hun konkluderer med at nyutdannede førskolelærere ikke flyktet fra sine yrker, verken ved overgang til andre yrker eller ved videreutdanning ut av yrket. Hennes konklusjon gjaldt nyutdannede, men ikke nødvendigvis for hele massen av førskolelærere. En landsdekkende undersøkelse blant barnehagestyrere våren 2006 viste at oppfatninger om at videreutdanning økte faren for at ansatte sluttet å jobbe i barnehagen, var sterkt utbredt blant barnehagestyrere (Moser mfl. 2006). Ved hjelp av registerdata som var a jour fram til og med 2005, har Gulbrandsen (2007) vist en stor overgang til grunnskolen av førskolelærere som hadde gjennomført tilleggsutdanning både før og etter 1996, langt mer enn blant dem som hadde tilleggsutdanning enten bare før eller bare etter 1996. Kanskje er videreutdanning en av de store utfordringene for dagens barnehagesektor. Klarer barnehagene å beholde dem som videreutdanner seg, eller øker videreutdanning sannsynligheten for at førskolelærerne vil forlate barnehagene?

Ved hjelp av Statistisk sentralbyrås utdanningsregister har vi kartlagt videreutdanning og tilleggsutdanning blant dem som i utgangspunktet har fullført en førskolelærerutdanning. Som vist i tabell 5 gjelder dette 52,2 prosent av alle som har førskolelærerutdanning, og som i 2007 var i yrkesaktiv alder. Det dreier seg i hovedsak om utdanning på samme utdanningsnivå som førskolelærerutdanningen (nivå 6: høgskole- eller universitetsutdanning av lavere grad/bachelorgrad). Bare 2,3 prosent har gått videre og fullført utdanning på høyere nivå (nivå 7: hovedfag eller mastergrad).

Tabell 5. Førskolelærere høsten 2007, fordelt etter videreutdanning. Alle under 68 år og bostatt i Norge. Prosent og antall

Videreutdanning	
Ingen tilleggsutdanning	47,8
Tilleggsutdanning på samme nivå som førskolelærer (nivå 6)	49,9
Tilleggsutdanning på høyere nivå (master, hovedfag, nivå 7)	2,3
Antall	39 430

Kilde: Registerdata Statistisk sentralbyrå.

I det systemet som ligger til grunn for utdanningsklassifisering (Statistisk sentralbyrå, 2000), er førskolelærere plassert i en mer omfattende gruppe som blir betegnet som «lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk». I tillegg til dem som i 2007 fortsatt var registrert med en av førskolelærerkodene, hadde 41,1 prosent av førskolelærerne en slik form for lærerutdanning eller utdanning i pedagogikk på lavere nivå som tilleggsutdanning. Det store flertall av førskolelærere har altså skaffet seg en tilsynelatende svært relevant tilleggsutdanning. Den største gruppen, 21,3 prosent, er å finne i kategorien «videreutdanning for allmenn- og førskolelærere», mens 6,8 prosent er å finne i kategorien «videreutdanning i pedagogisk arbeid på småskoletrinnet». I den første av grup-

pen var det i 2007 omtrent like mange som arbeidet i barnehage som i grunnskolen, i den andre gruppen av førskolelærere var det klart flere som jobbet i grunnskolen, enn i barnehagen. En annen stor gruppe var dem som hadde en eller annen form for tilleggsutdanning i spesialpedagogikk. Disse utgjorde 8 prosent av førskolelærere. Av disse var det klart flere som jobbet i barnehagen, enn i grunnskolen.

Selv om tilleggsutdanningen for svært mange synes å være høyst relevant for arbeid i barnehagen, er det likevel liten tvil om at tilleggsutdanning så langt har vært en viktig drivkraft for å fjerne førskolelærere fra barnehagen. Som vi ser av tabell 6, er andelen som jobbet i barnehage, 28,3 prosentpoeng lavere blant de førskolelærerne som hadde skaffet seg tilleggsutdanning, enn blant dem som ikke var registrert med tilleggsutdanning. Tilleggsutdanning har først og fremst ført førskolelærere inn i grunnskolen. Effekten av tilleggsutdanning er størst blant dem som tok sin grunnutdanning som førskolelærer før 1995. Blant disse er det også størst andel som enten er i grunnskolen eller i andre sektorer av yrkeslivet. Jo kortere tid som er gått siden grunnutdanningen ble fullført, jo flere jobber i barnehage, uansett om de har tilleggsutdanning eller ikke. Tilleggsutdanning reduserer tilbøyeligheten til å jobbe i barnehagen, men mindre jo kortere tid som er gått siden

avlagt grunnutdanning som førskolelærer. På 1960- og 1970-tallet var det en stor bevegelse mot yrkespassivitet. Nå er det 13,9 prosent yrkespassive blant dem som tok eksamen før 1995, og som aldri senere har tatt mer utdanning. Hovedinntrykket er likevel at andelen utenfor yrkeslivet er lav, og overraskende lite påvirket av eksamensår og eventuell tilleggsutdanning.

Som tidligere nevnt var det ganske få, bare 2,3 prosent eller 905 personer, som hadde tatt utdanning på minst hovedfags- eller masternivå. Høsten 2007 jobbet 10,1 prosent av disse i barnehage og 9,1 prosent i grunnskolen. 73,1 prosent livnærte seg i andre yrker.

Hvem velger å bli førskolelærer?

Historisk har førskolelærer, eller barnehagelærereinner som var den offisielle tittelen fram til ut på 1960-tallet, kommet fra midlere og høyere sosiale lag. Før man fikk en egen norsk utdanning i 1935, måtte de som ville utdanne seg til dette yrket, reise utenlands. At de var i stand til selv å bekoste et utenlandsopphold av ett eller to års varighet, og også behersket et fremmed språk, tilsier at de kom fra de øvre sjiktene i samfunnet (Greve 1993:30). Marit Hoel konkluderte litt senere med at de første førskolelærerne, i likhet med kvinnelige lærere, var rekruttert fra middelklassen (Hoel 1997:41). Kandidatundersøkelser, først gjennomført ved NAVFs utredningsinstitutt og senere videreført ved

Tabell 6. Førskolelærere fordelt på yrkessektorer, etter eksamensår og eventuell tilleggsutdanning. Prosent og antall

	Før 1995		1995-2000		2001-2005		Alle	
	Ikke tillegg	Tillegg	Ikke tillegg	Tillegg	Ikke tillegg	Tillegg	Ikke tillegg	Tillegg
Barnehage	53,6	27,6	69,0	47,2	79,0	65,2	67,5	39,2
Grunnskole	10,1	33,9	6,2	26,5	2,4	12,0	6,1	28,2
Annet yrke	22,3	31,0	15,8	19,7	12,2	15,9	16,9	25,4
Ikke yrkesaktiv	13,9	7,9	9,0	6,6	6,4	6,9	9,5	7,1
Antall	6 177	11 268	5 825	6 153	4 624	2 734	18 806	20 534

Kilde: Registerdata Statistisk sentralbyrå.

NIFU STEP, har dokumentert at det senere skjedde en bevegelse i retning av økt rekruttering fra lavere sosiale lag. I 1979-kullet hadde 27 prosent av de nye førskolelærerne fedre med universitets- eller høyskoleutdanning. Andelen var den samme blant lærere, litt lavere blant ingeniører og sykepleiere og betydelig lavere blant DH-økonomer, med 10 prosent (Hoel 1997: 47). I 1975 hadde 29,3 prosent av alle studenter ved universitet og høyskoler en far med utdanning på universitets- eller høyskolenivå (Aamodt 1982:108). Tilsvarende andel blant høyskolestudentene var 21 prosent. Sett i forhold til universitetsstudenter var barn av høyt utdannede fedre litt underrepresentert blant førskolelærerstudentene, og sett i forhold til de øvrige høyskolestudentene var de litt overrepresentert. Grue og Hovland (1991) har beregnet at andelen førskolelærerstudenter med far med høy utdanning sank fra 25 prosent i 1978 til 22 i 1986. De sammenliknet førskolelærerne med allmennlærere og ingeniører. Andelen som hadde fedre med universitets- eller høyskoleutdanning i disse to gruppene økte fra henholdsvis fra 26 til 30, og fra 23 til 29 prosent i samme tidsrom. Forfatterne anslår at andelen fedre med høy utdanning i disse årene økte fra 21 til 24 prosent.

På 1980-tallet kunne man altså skimte en viss nedgang i søkningen til førskolelærerutdanningen blant jenter fra høyere sosiale lag. Tall fra stud.mag.-undersøkelsene fra årene 1998, 1999 og 2000 viste klart at denne utviklingen hadde fortsatt. Av i alt 33 ulike studieretninger var det blant førskolelærerstudentene man fant den laveste andelen med far med høy utdanning (26 prosent), fulgt av barnevernspedagoger (32 prosent) og sykepleiere (35 prosent). Til sammenlikning fant man de høyeste andelen blant sivilarkitektstudenter (79 prosent) og medisinstudenter (76 prosent). Blant alle studenter var andelen 46 prosent (Wiers-Jensens og Aamodt

2002:31). I løpet av drøyt 20 år hadde den sosiale sammensetningen av førskolelærerstudentene endret seg fra å ha vært ganske lik den samlede studentpopulasjonen til å bli klart underrepresentert blant unge med høyt utdannede foreldre.

Registerdata fra Statistisk sentralbyrå kan komplettere slike øyeblikksbilder med et helhetsbilde så nær nåtiden som slike data lar seg framskaffe, foreløpig fram til høsten 2007. I tabell 7 har vi målt sosial bakgrunn ved hjelp av opplysninger om fars utdanningsnivå. Blant førskolelærere født etter krigen er andelen som har eller hadde en far med utdanning på minst universitets- eller høyskolenivå, omtrent den samme uansett førskolelærernes alder. Ved hjelp av data fra levekårsundersøkelsen i 2004 har vi konstruert en foreldregenerasjon, bestående av dem som i gjennomsnitt var 25 år eldre enn førskolelærerne. Her ser vi et klart avtrykk av den utdanningsveksten som har skjedd i etterkrigstidas Norge. Med unntak av den eldste generasjonen som er født mellom 1920 og 1930, finner vi en stadig høyere andel med høy utdanning i foreldregenerasjonen jo nærmere vi kommer våre dager. Den litt høyere andelen med høy utdanning i eldste foreldregenerasjon er sannsynligvis delvis en seleksjonseffekt som følger av at leve-

Tabell 7. **Andel med far med høyere utdanning¹ blant førskolelærere, samt andel i hele befolkningen med høyere utdanning, etter fødselsår (i gjennomsnitt er respondentene i nederste fordeling 25 år eldre enn førskolelærerne). Prosent**

	1946-55	1956-65	1966-75	1976-85
Førskolelærere	16	17	18	20
Alle («foreldregenerasjonen») i 2004	20	17	24	35

¹ Høyere utdanning er universitet/høyskolenivå 1 eller høyere.

Kilde: Registerdata, samt levekårsundersøkelsen 2004, Statistisk sentralbyrå.

alder og helsetilstand er positivt korrelert med sosial bakgrunn. Høy utdanning øker sannsynligheten for å være i live, samtidig som bedre helse blant dem med høy utdanning øker sannsynligheten for å delta i slike undersøkelser som levekårsundersøkelsen blant dem som fortsatt lever. En slik utdanningsvekst finner vi altså ikke blant fedrene til dem som har valgt å utdanne seg til førskolelærere. De førskolelærerne som i 2007 var i 40- og 50-årene utgjorde et ganske representativt sosialt utsnitt av sine årskull. Yngre førskolelærere er i økende grad rekruttert fra hjem der i alle fall far ikke hadde høyere utdanning.

Stillings typer og kompetansekrav

I barnehagene finner vi flere stillingstyper. Til noen av dem stilles det spesielle utdanningskrav, mens det til andre, og det gjelder flertallet av de ansatte, ikke stilles slike krav. For foreldre har det nok ikke alltid vært lett å se noen forskjell på dem som har den foreskrevne utdanning, og dem som ikke har det. Går vi to-tre tiår tilbake var førskolelærerne stort sett svært unge, kom rett fra en utdanning som kun var toårig- og var ofte helt uten erfaring med egne barn. Dette i kontrast til assistentene som ofte var eldre, med lengre fartstid i barnehagen og med erfaring fra omsorg for egne barn. De utgjorde dessuten flertallet av de ansatte. Flere nasjonale brukerundersøkelser har dokumentert stor tilfredshet med barnehagene, og det foreldrene er særlig fornøyd med, er den innsatsen personalet yter (Gulbrandsen, 2005a). Men foreldrene synes ikke at det er spesielt viktig at de ansatte har pedagogisk utdanning. Dette viste en undersøkelse fra 2004 (Barne- og familiedepartementet, 2005:51), et funn som ble bekreftet gjennom en ny undersøkelse våren 2008 (Østrem, mfl. 2009).

De stillinger som det stilles utdanningskrav til, er stillinger som styrer eller daglig

leder og stillinger som pedagogisk leder. Enhver barnehage skal ha en leder som enten er utdannet som førskolelærer, eller fra og med 2006 har annen høyskoleutdanning med barnefaglig eller pedagogisk utdanning. Enhver barnehage skal også ha pedagogiske ledere. Antallet er bestemt ut fra barnas alder. For hver pedagogisk leder skal det være fra 7 til 9 barn under tre år, og fra 16 til 18 barn over tre år. Pedagogiske ledere skal ha utdanning som førskolelærer, eller fra og med 2006 ha annen treårig pedagogisk høyskoleutdanning med videreutdanning i barnehagepedagogikk. Om det øvrige personalet sier ikke loven annet enn at bemanningen skal være forsvarlig, men ansatte uten førskoleutdanning har normalt til enhver tid utgjort omtrent to tredjedeler av samtlige ansatte.

Siden 1963 har barnehagenes årsmeldings skjema dannet grunnlaget for statlige overføringer til barnehagedriften. Samtidig har meldingene vært grunnlaget for norsk barnehagestatistikk. I de siste årene har de samme data inngått i KOSTRA, organisert med kommuner og bydeler som databærende enheter. Paradoksalt nok har man produsert svært lite statistikk som lever opp til betegnelsen barnehagestatistikk ved å beskrive selve barnehagene, selv om datainnsamlingen har skjedd med barnehagen som innsamlingsenhet. Tallene har mest vært brukt til å summere barn og ansatte. Man kan for eksempel, slik KOSTRA-tallene er presentert på Statistisk sentralbyrås hjemmeside, beskrive og rangere norske kommuner ut fra forholdstallet mellom antall barn og antall ansatte i alle barnehagene i hver kommune. Man kan derimot ikke beskrive og rangere landets barnehager ut fra det samme forholdstallet.

I KOSTRA-tallene, slik de presenteres på nettet, kan man finne opplysninger om antall styrere og antall pedagogiske ledere, og for hver av disse to gruppene antall

med førskolelærerutdanning, antall med annen pedagogisk utdanning samt antall med dispensasjon fra utdanningskravet. Man kan også finne antallet assistenter og antallet av disse som rommes av en svært vid utdanningskategori, nemlig førskolelærerutdanning, fagutdanning eller annen pedagogisk utdanning. KOSTRA-tallene som presenteres på nettet, er imidlertid ikke så detaljerte som de data som innsamles via årsmeldingsskjemaene. I tabell 8 kan vi, på grunnlag av spesialtabeller produsert av Statistisk sentralbyrå, presentere

en samlet oversikt over alle ansatte i ulike stillingstyper og hva slags utdanning disse har per 15. desember 2006 og på tilsvarende tidspunkt i 2007.

Disse tallene er som nevnt basert på barnehagenes egne innberetninger. Av tallene for 2007 har vi beregnet at 31,7 prosent av de ansatte rapporteres å ha førskolelærerutdanning. Det er ytterligere en andel på 3,3 prosent som rapporteres å ha annen pedagogisk utdanning. I den grad disse er tatt med i rapporteringssystemet for å kun-

Tabell 8. **Ansatte i barnehager i 2006 og 2007 fordelt etter stillingstype og utdanning**

	2006	2007
Styrere	6 179	6 425
Derav med førskolelærerutdanning	5 327	5 432
Derav med annen pedagogisk utdanning	344	420
Derav med dispensasjon fra utdanningskravet	222	238
Derav med barne- og ungdomsfagutdanning	15	23
Pedagogiske ledere	16 155	18 187
Derav med førskolelærerutdanning	14 075	15 000
Derav med annen pedagogisk utdanning	631	875
Derav med dispensasjon fra utdanningskravet	1 330	2 258
Derav med barne- og ungdomsfagutdanning	234	416
Assistenter	35 911	39 536
Derav med førskolelærerutdanning	1 286	1 520
Derav med annen pedagogisk utdanning	425	555
Derav med barne- og ungdomsfagutdanning	5 644	6 405
Tospråklige assistenter	911	1 070
Derav med førskolelærerutdanning	12	34
Derav med annen pedagogisk utdanning	21	27
Derav med barne- og ungdomsfagutdanning	19	22
Annet personale	5 620	5 905
Derav med førskolelærerutdanning	2 193	2 107
Derav med annen pedagogisk utdanning	581	627
Derav med barne- og ungdomsfagutdanning	285	317
Annen lønnet hjelp (vaktmester, rengjøring etc.)	4 879	4 966
Antall ansatte i alt	69 655	76 089

Kilde: Grunnlagstall for Kostra (barnehagenes årsmeldingsskjema), Statistisk sentralbyrå.

ne registrere annen godkjent pedagogisk utdanning enn førskolelærerutdanning, gir nok disse tallene et for høyt anslag for ansatte med slik utdanning. En undersøkelse på barnehagenivå høsten 2008, basert på opplysninger om styrers utdanning og forekomst av dispensasjon fra utdanningskravet, konkluderte med at 2 prosent av styrerne hadde godkjent alternativ pedagogisk utdanning som den nye barnehageloven åpner opp for (Winsvold og Gulbrandsen, 2009:36). Ifølge grunnlagstallene for KOSTRA har 6,5 prosent av styrerne annen pedagogisk utdanning.

Tallene innenfor hver stillingsgruppe summerer ikke opp til totaltallene for hver stillingsgruppe, dels fordi det tydeligvis mangler opplysninger om utdanning for noen av de ansatte, dels at kategoriene ikke er gjensidig utelukkende. Vi skal for øvrig merke oss at det er et visst innslag av ansatte med førskolelærerutdanning også blant assistentene (3,9 prosent i 2007), og særlig blant dem som tilhører gruppen annet personale (35,7 prosent i 2007). Det første kan nok være uttrykk enten for at førskolelærere ikke får jobb som pedagogisk leder, eller ikke ønsker å jobbe som det. Det andre kan være uttrykk for at barnehagene har organisert seg slik at det er mer enn én førskolelærer per avdeling. Foreløpig gjelder dette få av de førskolelærerne som jobber i barnehager, men 26 prosent av barnehagene har minst én person med førskolelærerutdanning i gruppen andre ansatte (Winsvold og Gulbrandsen, 2009:37).

Den siste gruppen vi spesielt vil nevne, er ansatte med barne- og ungdomsfaglig utdanning. Dette faget er en nyskaping etter innføringen av Reform 94, og er et av de største fagene i videregående fagopplæring. Utdanningen bygger på to år i skole og to års læretid i bedrift og fører fram til fagbrev i barne- og ungdomsarbeiderfaget. De som ikke får læreplass, tilbys VK II i skole. I 2007

var det 7 183 av de barnehageansatte som hadde slik utdanning. Disse utgjorde 9,4 prosent av de ansatte, og var særlig utbredt blant assistentene hvor de utgjorde 16,2 prosent. Ifølge utdanningsregistret og sysselsettingsregistret var det 1. oktober 2007 ansatt 7 479 med slik utdanning, hvorav 5 855 med utdanning i barne- og ungdomsarbeiderfag på VK II, samt 1 624 med tilsvarende på VK I. Blant dem som er registrert med VK II, finner vi dem som har hatt læreplass i bedrift, mens de som er registrert med VK I ikke, eller foreløpig ikke, har fullført denne utdanningen. Dette er et utdanningstilbud som sannsynligvis i stor utstrekning er brukt av dem som allerede har vært ansatt i barnehager. Dersom vi for eksempel ser på dem som er for gamle til å ta tatt slik utdanning i et normalt utdanningsløp, operasjonalisert som de som var 20 år eller eldre i 1994, så gjelder dette hele 87 prosent av dem som var registrert med VK I og 46 prosent av dem som var registrert med VK II.

Menn i barnehagen

Da den nevnte kvalitetssatsingsperioden ble innledet, var om lag 7 prosent av de ansatte menn. Målet var å øke andelen til 20 prosent. Slik har det ikke gått. Andelen barnehager der det er ansatt minst én mann, har riktignok økt fra 33 prosent våren 2002 til 51 prosent høsten 2008 (Winsvold og Gulbrandsen, 2009:40), men det skyldes mer at barnehagene har blitt betydelig større med flere ansatte, og dermed økt sannsynlighet for å romme minst én mann enn av økt mannstetthet blant de ansatte. I tabell 9 viser vi kjønnsfordelingen i de ulike stillingsgrupper i 2006 og 2007. Totalt har mannsandelen økt med bare 0,3 prosentpoeng fra 2006 til 2007. Mannsandelen er nok et par prosentpoeng høyere enn i 2002, men fortsatt langt unna målet om 20 prosent. Av tabell 9 ser vi også at det særlig er i gruppen «annen lønnet hjelp» at mannsandelen både er høy og øker mest. I alle andre stil-

lingsgrupper er mannsandelen under 10 prosent, blant pedagogiske ledere så lav som 5,7 prosent.

Tabell 9. **Ansatte i barnehager (2006 og 2007), fordelt etter stillingstype og kjønn. Totalt og prosent**

	2006	2007
Styrere	6 179	6 425
Kvinner	91,9	92,1
Menn	8,1	7,9
Pedagogiske ledere	16 155	18 187
Kvinner	94,8	94,3
Menn	5,2	5,7
Assistenter	35 911	39 536
Kvinner	92,5	92,1
Menn	7,5	7,9
Tospråklige assistenter	911	1 070
Kvinner	89,5	90,4
Menn	10,5	9,6
Annet personale	5 620	5 905
Kvinner	93,4	92,8
Menn	6,6	7,2
Annen lønnet hjelp (vaktmester, rengjøring etc.)	4 879	4 966
Kvinner	65,1	63,4
Menn	34,9	36,6
Antall ansatte i alt	69 655	76 089
Kvinner	91,1	90,8
Menn	8,9	9,2

Kilde: Grunnlagstall for Kostra (barnehagenes årsmeldingskjema), Statistisk sentralbyrå.

Tabell 10. **Barnehageansatte i 2003. Andel som fortsatt jobber i barnehage i 2007 avhengig av kjønn og utdanning. Prosent og antall**

Menn		Kvinner	
Ikke førskolelærer	Førskolelærer	Ikke førskolelærer	Førskolelærer
31,1	81,8	64,2	83,5
3 831	791	38 366	15 671

Kilde: Registerdata, Statistisk sentralbyrå.

Vi har tidligere nevnt målet om størst mulig stabilitet blant de ansatte. Er det noen forskjell mellom menn og kvinner i den forbindelse? I tabell 10 tar vi utgangspunkt i alle barnehageansatte i 2003, og undersøker hvor mange av disse som fortsatt jobber i barnehage i 2007, avhengig av kjønn og utdanning. Vi ser at yrkesstabiliteten er klart større blant førskolelærere enn blant de ansatte uten slik utdanning. Det har i denne perioden også vært svært liten forskjell mellom mannlige og kvinnelige førskolelærere. Kjønnforskjeller finner vi først og fremst blant de ansatte uten førskolelærerutdanning. Her er kvinner en langt mer stabil arbeidskraft enn menn.

Førskolelærere og andre barnehageansatte.

Ser man bort fra ansatte med førskolelærerutdanning, er utdanningsnivået blant de barnehageansatte lavt. Blant de øvrige ansatte hadde så mye som 31,7 prosent kun obligatorisk grunnskole. For barnehagene som helhet utgjorde ansatte som bare hadde obligatorisk grunnutdanning, 23 prosent av de ansatte, en oppsiktsvekkende høy andel dersom man vil kategorisere barnehagene som en del av utdanningssystemet. Blant de ansatte uten førskolelærerutdanning var andelen med utdanning på universitets- og høgsolenivå 10,8 prosent. Det var her bare to enkeltutdanninger som omfattet så mye som 1 prosent av gruppen. Det var dem som var registrert med en påbegynt førskolelærerutdanning, og det var dem som falt i gruppen «videreutdanning for allmenn- og førskolelærere». Som nevnt foran var dette en viktig tilleggsutdanning for å kvalifisere førskolelærere til arbeid i skolen. Det er tydeligvis bare en svært beskjeden bevegelse motsatt vei av allmennlærere som har søkt tilleggsutdanning for å kunne jobbe som pedagogisk leder i barnehage.

De siste tallene er hentet fra registerdata. Dersom vi summerer tallene i tabell 8, finner vi at det per 15. desember 2007 var ansatt 24 093 personer med førskolelærerutdanning. Ifølge Statistisk sentralbyrås sysselsettings- og utdanningsregistre var det 1. oktober 2007 ansatt 20 759 personer med førskolelærerutdanning. Det ble funnet et nesten like stort avvik i 2005 (Gulbrandsen 2008). Man fant da ingen annen forklaring enn at barnehagene i sine årsmeldinger rapporterte inn flere med førskolelærerutdanning enn hva som faktisk var tilfelle. Det var langt større overensstemmelse med hensyn til de samlede antall barnehageansatte (76 505 ifølge registrene og 76 089 ifølge årsmeldings-skjemaene). Mens vi ut fra tabell 8 får en førskolelærerandel i 2007 på 31,7 prosent, får vi bare 27,1 prosent ut fra registrene.

På 1960- og 1970-tallet utgjorde førskolelærere både en ung og lite stabil arbeidskraft. En stor undersøkelse i 1972 av alle yrkesgrupper i barnehagen viste at 71,5 prosent av de ansatte var 30 år eller yngre, og 17 prosent var eldre enn 40 år. Blant førskolelærerne var bare 12 prosent eldre

enn 40 år. Man hadde den gang ikke assistenter, men daghjelp og halvdagshjelp er vel det nærmeste man kommer dagens assistentgruppe. Av disse var 32 prosent over 40 år (Nafstad, 1976:49). Senere har Retvedt mfl. (1999:45) påvist at assistenter hadde et klart mer stabilt ansettelsesforhold i den enkelte barnehage enn pedagogiske ledere. Også i barnehagemeldingen som introduserte kvalitetssatsingen, ble det påpekt at assistentene utgjorde det mest stabile element i barnehagene (St. meld. nr. 27, 1999-2000: 61).

Fortsatt utgjør de førskolelærerne som jobber i barnehager, en relativt ung arbeidskraft. Som vist i tabell 11 var medianalderen 34 år i 2003 og 36 år i 2007. Blant de andre ansatte er det større aldersmessig spredning, men det faktum at medianalderen blant førskolelærerne i løpet av disse fire årene er blitt høyere, mens det samme ikke har skjedd blant de andre ansatte, er en indikasjon på at førskolelærerne er blitt den mest stabile gruppen.

Tabell 12 viser enda klarere at så er tilfelle. I tabellen tar vi utgangspunkt i alle som

Tabell 11. Aldersfordeling for barnehageansatte med og uten førskolelærerutdanning i 2003 og 2007

	1 decil	1. kvartil	Median	3. kvartil	9. decil	Antall
2003						
Førskolelærere	26	29	34	42	48	16 366
Andre ansatte	22	29	38	47	55	39 795
2007						
Førskolelærere	27	31	36	45	51	20 759
Andre ansatte	22	27	37	47	56	55 695

Kilde: Registerdata, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 12. Barnehageansatte i 2003. Prosentandel som fortsatt jobber i barnehage i 2007, avhengig av alder (i 2003) og utdanning (ikke fs: ikke førskolelærerutdanning, fs: førskolelærerutdanning)

Under 20	20-29		30-39		40-49		50-59		60-63	
	Ikke fs	Fs	Ikke fs	fs	Ikke fs	fs	Ikke fs	fs	Ikke fs	fs
20,6	47,2	84,2	66,1	82,9	74,5	84,4	73,3	84,1	36,5	45,1
1 188	10 239	4 614	11 644	6 623	9 986	3 900	6 669	1 215	984	82

Kilde: Registerdata, Statistisk sentralbyrå.

var ansatt i barnehage høsten 2003, og undersøker om de fortsatt jobbet i barnehage fire år senere. Som vi ser, er det stor gjennomtrekk blant de yngste. Nesten 80 prosent har forlatt barnehagen etter fire år. Blant de eldre er stabiliteten klart avhengig av om den ansatte er førskolelærer eller ikke. Førskolelærerne er nå utvilsomt blitt barnehagenes mest stabile arbeidskraft. Dette gjelder riktignok bare på sektornivå, og registerdataene sier ikke noe om hvorvidt det er i samme barnehage. En undersøkelse på barnehagenivå viste imidlertid at i så mange som 41 prosent av barnehagene hadde ingen ansatte sluttet i løpet av siste barnehageår (Winsvold og Gulbrandsen, 2009:32).

En undergruppe av spesiell interesse er ansatte med barne- og ungdomsfaglig utdanning. Disse viser nesten like høy stabilitet som førskolelærerne. Av 5 422 med slik utdannelse som var ansatt i barnehage høsten 2003, var det 77,7 prosent som fortsatt jobbet i barnehage høsten 2007.

Som tidligere vist har førskolelærerne i økende grad blitt rekruttert fra hjem der foreldre har lav utdanning relativt sett i forhold til hva som kjennetegner deres jevnaldrende. I tabell 13 viser vi sosial bakgrunn til de av førskolelærerne som i 2007 fortsatt jobbet i barnehage og til de øvrige ansatte. Sammenliknet med tabell 7 som viste alle med førskolelærerutdanning, er det liten forskjell mellom førskolelærere

Tabell 13. **Andel med far med høyere utdanning¹ blant barnehageansatte med og uten førskolelærerutdanning, etter fødselsår**

	1946- 55	1956- 65	1966- 75	1976- 85	1986- 91
Førskolelærere	14	16	16	18	-
Øvrige ansatte	3	5	8	17	27

¹ Høyere utdanning er universitet/høyskolenivå 1 eller høyere.

Kilde: Registerdata. Statistisk sentralbyrå.

i og utenfor barnehagen. Vi ser også at den sosiale bakgrunnen er lik blant de yngste ansatte, de som i 2007 var mellom 22 og 31 år. Men den virkelige «arbeiderklasse» i barnehagene finner vi blant de ansatte over 42 år uten førskolelærerutdanning. Av disse er det nesten ingen som kommer fra hjem der far har eller hadde høy utdanning.

Avslutning

I dette kapitlet har vi tatt for oss noen av de målsettinger som Barne- og familiedepartementet formulerte i en stortingsmelding fra 1999 om de ansatte i barnehagene. Som ledd i en treårig kvalitets-satsing skulle man få flere pedagoger, øke de ansattes kompetanse, få større stabilitet blant de ansatte og ansette flere menn. Vi har fulgt disse temaene fram til høsten 2007, og samtidig forsøkt å sette temaene inn i en større historisk sammenheng.

Det har tidligere vært et stort frafall av førskolelærere fra barnehagene. Det er fortsatt slik at antall dispensasjoner fra utdanningskravet er økende, men samtidig har førskolelærere i stadig økende grad funnet sitt arbeid i barnehagene. Relativt sett har man klart å opprettholde pedagogandelen, men det synes samtidig som om barnehagene i noen grad overrapporterer antall ansatte førskolelærere. At førskolelærerne i større grad blir i barnehagen, samtidig som svært få vil pensjoneres i de nærmeste årene, gir god grunn til optimisme. Mens tilleggsutdanning tidligere førte til at førskolelærerne forlot barnehagen, og særlig havnet i skolen, har slik lekkasje nå i stor grad stanset. Man skal også merke seg at den mest stabile arbeidskraften i barnehagene er blitt den gruppen man ønsker flere av, nemlig førskolelærerne. Den målsetting som i minst grad er nådd, er målet om større andel menn. Andelen har økt svært lite, og menn uten førskolelærere er en langt mindre stabil arbeidskraft enn kvinner uten slik utdanning.

Referanser

- Arnesen, Clara Åse (2002): *Flukt fra lærer- og førskolelæreryrket?* NIFU skriftserie nr. 8/2002.
- Barne- og familiedepartementet (2005): *Klar, ferdig, gå. Tyngre satsing på de små*, Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren.
- Enoksen, Jens-Are og Liv Anne Støren (1990): *Arbeid, omsorg eller videreutdanning. En undersøkelse av høgskolekandidater ti år etter eksamen*, NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 2/90
- Greve, Anne (1993): *Førskolelærernes historie i Norge 1920-1965. Fremveksten av en fagforening*, Barnevernsakademiets skriftserie, nr. 1/94.
- Grue, Lars og Grete Hovland (1991): *Være eller ikke være i førskolelæreryrket? En undersøkelse av førskolelærerkandidatene fra 1978, ti år etter eksamen*, NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 11/91a.
- Gulbrandsen, Lars (2005a): «Data og statistikk i barnehagesektoren», i *Klar, ferdig, gå. Tyngre satsing på de små*. Rapport fra arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren. Vedlegg 3, Barne- og familiedepartementet (2005).
- Gulbrandsen, Lars (2005b): Mangel på førskolelærere – et evig tilbakevendende problem, *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 1/2005: 11-18.
- Gulbrandsen, Lars (2007): *Full dekning, også av førskolelærere*, NOVA-skriftserie 4/07.
- Gulbrandsen, Lars (2008): *Hva med de andre? Barnehageansatte som ikke er førskolelærere*. Notat nr. 1/08, NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Gulbrandsen, Lars (2009): *Førskolelærere og barnehageansatte*, Notat nr. 4/09, NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Gulbrandsen, Lars og Anita Sundnes (2004): *Fra best til bedre? Kvalitetssatsing i norske barnehager. Statusrapport ved kvalitetssatsingsperiodens slutt*, Rapport 9/04, NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hoel, Marit (1997): *Arbeid og kjønn. Sosiologiske analyser av yrkesløp*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hoel, Marit og Ulf Torgersen (1991): *Yrkesløp og organisasjonsaktivitet blant lærere og førskolelærere*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning, Rapport 91:4.
- Holt, Lisa (1972): *Rapport om førskolelærernes yrkeskarrierer*, Vedlegg 5 til NOU 1972:39 Førskoler. s. 134-165.
- Kunnskapsdepartementet (2007): *Strategi for rekruttering av førskolelærere til barnehagen. 2007-2011*. <http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/Rekrutteringsstrategi.pdf>
- Moser, Thomas, Bettina Dudas, Turid Thorsby Jansen og Mari Pettersvold (2006): *Etter- og videreutdanning i barnehagesektoren – kartlegging av tilbud og etterspørsel. Delrapport 2: Styreres (daglige leders) vurdering av kompetanseutvikling, etter- og videreutdanning*, Høgskolen i Vestfold, Rapport 4/2006.
- Nafstad, Hilde Eileen (1976): *Barnehagen som oppvekstmiljø og arbeidsplass*, Oslo: Tiden Norsk Forlag.

- NAVFs utredningsinstitutt (1987): *Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen 1985. En undersøkelse av kandidatene fra allmennlærerlinjene og førskolelærerlinjene ved lærerhøgskolene*, Notat 6/87.
- NAVFs utredningsinstitutt (1989): *Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen 1987. Kandidater fra universiteter og høyskoler*, Notat 3/89.
- NAVFs utredningsinstitutt (1993): *Kandidatundersøkelsen 1991. Universitetskandidater, ingeniører, førskolelærere, barnevernspedagoger og sosionomer*, Rapport 2/93.
- NIFU (2000): *Kandidatundersøkelsen 1999*, NIFU skriftserie nr. 14/2000.
- Pedersen, Paul og Pettersen, Reidar J. (1981): *Førskolelærere og yrkesadferd*, Oslo: Forbruker- og administrasjonsdepartementet.
- Pedersen, Paul og Pettersen, Reidar J. (1983): *Fungerer våre barnehager?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Retvedt, Ole, Tove Skoug og Solveig F. Aasen (1999): *Erfaringer med innføring av Rammepplan for barnehagen*, 1999: Oplandske Bokforlag.
- Statistisk sentralbyrå (1967): *Daginstusjoner for barn 1965*, Norges Offisielle statistikk, A 191.
- Statistisk sentralbyrå (1973): *Barneomsorg 1971*, Norges Offisielle statistikk, A 547.
- Statistisk sentralbyrå (2000): *Norsk standard for utdanningsgruppering*, Norges Offisielle statistikk, C 617.
- St.meld. nr. 27 (1999–2000): *Barnehage til beste for barn og foreldre*.
- Wiers-Jensen, Jannecke og Per O. Aamodt (2002): *Trivsel og innsats. Studenters tilfredshet med lærersted og tid brukt til studier*, Resultater fra «stud. mag.-undersøkelsene», NIFU: Rapport 1/2002.
- Winsvold, Aina og Lars Gulbrandsen (2009): *Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst*, Rapport nr. 2/09, NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Østrem, Solveig, Harald Bjar, Line Rønning Føsker, Hilde Dehnæs Hogsnes, Turid Thorsby Jansen, Solveig Nordtømme, Kristin Rydjord Tholin (2009): *Alle teller mer. En evaluering av hvordan Rammepplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*, Rapport 1/2009, Høgskolen i Vestfold.
- Aamodt, Per O. (1982): *Utdanning og sosial bakgrunn*, Samfunnsøkonomiske studier 51, Statistisk sentralbyrå.